

जाहीरातीचे दर.

शालील पत्त्यावर चौकशी करावी.

व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास' पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.

वार्षिक वर्गणी
रु. ४
(टपाल इंग्रोल माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे

—कौटिलीय अर्थशास्त्र

वर्ष ७

पुणे, बुधवार, तारीख १४ मे, १९४१

अंक २०

सर्व तऱ्हेची कापड छपाई व रंगाई (Calico Printing and Dyeing) करणारा कारखाना.

'पायोनियर डाईंग हाऊस'

कोचाचे कापड (Casement cloth), दाराचे पडदे, टेबल कव्हर इ. टिकाऊ रंगाचे, स्वदेशी तयार मिळतात. कारखाना:—
भिकारदास मारुती रोड, दातेवाडी, पुणे.

दि सदरन निटिंग वर्क्स, लि.

[२६४ शनिवार, पुणे २.]

यांनी बनविलेली

“पूना होजिअरी”

उन्हाळ्यासाठी गंजीफ्रॉक, अंडरवेअर्स
वगैरे हरतऱ्हेचा

जाळीचा माल

तयार होत आहे

आपल्या व्यापाऱ्याकडे चौकशी करा

ठेवी : मुदतीप्रमाणें ४॥ ते ६ टक्के
व्याजांनै स्वीकारल्या जातात.

माहितीसाठी बरील पत्त्यावर लिहा.

देशी औषधें तयार करणारा

महाराष्ट्रातील प्रमुख कारखाना

पं. ह. (अंनिमिया) व सर्व प्रकारच्या आजारांनंतर घेणाऱ्या

अशक्ततेवर

रक्तवर्धक

वापरा.

सर्वत्र मिळतें.

—: केंद्रे :-

पुणे, मुंबई, उमरावती, नागपूर, सांगली,
कोल्हापूर, हुबळी.

आयुर्वेद रसशाळा

पुणे, लि. पुणे ४.

विविध माहिती

निजाम हैद्राबाद संस्थानची लोकसंख्या

एकूण लोकसंख्या :	१ कोटि, ६२ लक्ष
गेल्या दहा वर्षातील वाढ :	१७ लक्ष, ५८ हजार
हैद्राबाद शहराची लोकसंख्या :	७ लक्ष, २८ हजार
गेल्या दहा वर्षातील वाढ :	२ लक्ष, ६२ हजार
१० वर्षांपूर्वीचे हैद्राबाद शहराचे क्षेत्रफळ :	५३ चौ. मैल
आजचे क्षेत्रफळ :	७९ चौ. मैल
संस्थानातील एकूण साक्षर :	११ लक्ष, ११ हजार
१० वर्षांपूर्वीचे साक्षर :	५ लक्ष, ९६ हजार
साक्षर स्त्रियांची संख्या :	१ लक्ष, ७२ हजार
१० वर्षांपूर्वीची साक्षर स्त्रियांची संख्या :	६८ हजार

मुगद

धारवाड जिन्हातील मुगद गावास १९३९ ची सर फ्रेड्रिक साइन्स ग्रामसुधारणा ढाल मिळाली आहे.

सॅकरीनचा शोध कसा लागला ?

एक शास्त्रज्ञ घरी येऊन भाकर खाऊ लागला, तेव्हा त्यास ती फार गोड लागली. त्याने जिभेस बोट लावले, तें तर फारच गोड लागले. साखरेस तर त्याने स्पर्शही केला नव्हता. तसायन शास्त्रे त्याचे कोळशाचे ढांबरासंबंधी प्रयोग चालू होते व ढांबरापासून निघालेल्या "सॅकरीन"मुळे त्याचे हात गोड झाले. फॉलव्गर्माच्या हातून सॅकरीनचा अशा रीतीने अनपेक्षित शोध लागला. साखरेच्या अनेक पद सॅकरीन गोड असतें. परंतु त्यामध्ये साखरेचे बाकीचे सर्व गुण नसतात.

भाषा

संबंद जगातील भाषांची संख्या ६,७६० आहे, त्यांतील केवळ २,७९६ भाषा चालू आहेत. श्वेतवर्णीयांत सर्वांत अधिक लोक इंग्रजी भाषा बोलतात. बांकीच्यांत चिनी भाषा सर्वांत अधिक बोलली जाते.

ऑस्ट्रेलियाची लोकर जपानला मिळणार नाही

जपान ऑस्ट्रेलियाकडून दरसाल २३ लक्ष गाठी लोकर घेतो. हापेक्षा अधिक लोकर पैनजिनसी देवघेवीच्या तत्त्वावर आपणास मिळाली, असे जपानचे म्हणणें होतें, परंतु ऑस्ट्रेलियानें तें मान्य केलें नाही.

ट्रेझरी विभागावर १३ आणे व्याज

रिझर्व्ह बँकेने गेल्या आठवड्यांत हिंदुस्थान सरकारचा १ कोटि रुपयांची ट्रेझरी बिले विकली, त्यावर व्याजाचा सरासरी दर द. सा. द. से. १२ आणे पडला.

ग्वालेरमधील कपाशांचें पीक

ग्वालेर संस्थानातील ५ लक्ष, ६६ हजार एकर जमीन कपाशी-खाली आहे. म्हणजे, गेल्या वर्षापेक्षा ९% लागवड अधिक झाली आहे. १५ लक्ष एकरांत गव्हावलेला आहे.

रशियाकडे निर्गत बंद

अमेरिकेने रशियाकडे युद्धास उपयुक्त गोष्टींच्या उत्पादनास सहाय करणारा कोणत्याही प्रकारचा माल न पाठविण्याचे ठरविण्याकारणानें सुमारे १०० रशियन-सरेदी-दलाळ अमेरिका सोडून जात आहेत.

ऑथ्र व्हॅली पॉवर कं. लि.

वरील कंपनीचे अधिकृत भांडवल वाढवून तें २३ कोटि रुपये करण्यांत आलें आहे. कंपनीच्या भागीदारांस नवीन काढलेल्या १४ हजार भागपैकी ५,३१९ भाग मिळण्याचा अग्रहक आहे. ऑर्डिनरी भाग घारण करणारांसच हा हक्क देण्यांत आला आहे; प्रेफरन्स भागवाल्यांना नाही. ह्याचें कारण कंपनीचे खरे मालक ज्यांवर कंपनीच्या व्यवहाराचा मुख्य परिणाम होणार ते ऑर्डिनरी भाग घारण करणाराचे आहेत. ऑथ्र व्हॅली पॉवर सद्दाय कंपनी मुंबईमधील कित्येक प्रमुख गिरण्यांस आणि जी. आय. पी. व बी. बी. अॅन्ड सी. आय. ह्या दोन रेल्वेस वीज पुरविते व ती पुरविणाऱ्या कित्येक कंपन्यांस घाऊक दरांने वीज देते. १९३३ सालापासून कंपनीने ७३% डिविडंड दिलें आहे.

कर्जरीख्यांची परतफेड

म्हैसूर सरकारच्या १९४१-५१ च्या ६३% दराच्या कर्ज-रोख्यांची परतफेड १ नोव्हेंबर १९४१ रोजी करण्यांत येईल. १९४१-५१ चे कर्जरोखे, ह्याचा अर्थ असा की १९४१ नंतर १९५१ पर्यंत केव्हाहि योग्य वेळी सरकारास कर्जाची परतफेड करता येते. सध्याची व्याजाच्या अल्प दराची संधी म्हैसूर सरकार परत फेडीसाठी साधीत आहे व आपला व्याजाचा बोजा कमी करीत आहे.

ग्रेट ब्रिटन-अमेरिका व्यापार

अमेरिकेहून ग्रेट ब्रिटनकडे माल घेऊन जाणाऱ्या २०५ आग-बोटदीपैकी फक्त ८ आगबोटी १९४१ च्या पहिल्या तिमाहींत जर्मनी बुडवूं शकला.

युद्धकॅंडास एक लक्ष रुपयांची देणगी

सर खुडू व सर नेस वाढिया ह्यांनी युद्धकॅंडास १ लक्ष रुपयांची देणगी दिली आहे. त्यांतील ५० हजारांचा विनियोग हिंदी सैनिकांच्या कुटुंबांच्या पोषणासाठी व ५० हजारांचा विनियोग लंडन, लिन्हरपूल, मॅचेस्टर, कोव्हेन्ट्री व ग्लासगो येथील बाँबहल्ल्यांत सांपडलेल्या लोकांचे मदतीसाठी करावयाचा आहे.

ब्रिटिश पार्लमेंटची छत्र बैठक

"आर्थिक युद्ध" वर ब्रिटिश पार्लमेंटचे ११ तारखेचे बैठकींत मुस रीतीने चर्चा झाली.

सहकारी भांडार

बडोदे संस्थानांत विद्यार्थ्यांची २१ सहकारी भांडारें आहेत व त्यांचे समासूद १,७७२ आहेत. ह्या भांडारांत एकूण ४,८३५ रुपयांची विक्री झाली.

कपाशांचें जागतिक उत्पादन व खप

१९३९-४०

जागतिक उत्पादन : २ कोटि, ७५ लक्ष गाठी

त्यापैकी अमेरिकेंत उत्पादन : १ कोटि, १५ लक्ष गाठी

जागतिक खप : २ कोटि, ८५ लक्ष गाठी

शिलक कपास : २ कोटि, ५ लक्ष गाठी

अमेरिकन कपाशीचा गिरण्यांतून खप १९३९-४० मध्ये त्यापूर्वीच्या वर्षाचे मानानें बराच अधिक झाला.

रेल्वे पास

रेल्वेवरील प्रवासाचे ३३,९०० व इतर रेल्वेजवळचे २,८०० फुटद पास निजामस्टेट रेल्वेने गेल्या वर्षी दिले.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... २१०	पुष्ट	६ मिटिश विमानदलाचे बाबत विल.	पुष्ट
२ अमेरिकेची ग्रेट ब्रिटनला प्रभावी मद्दत ... २३१		७ मुंबई प्रांतातील पाचना- लयांची वाढ व सुधारणा २३४	
३ फिलोसॉफिक चॅम्पूचा नवीन उपक्रम ... २३२		८ जबाबदारी मर्यादित, परंतु लिमिटेड शब्द नाही २३६	
४ हिंदी साक्षरेचे कारखाने २३२		९ निषेधक बाजारभाव २३७	
५ स्फुट विचार ... २३३		१० हिंदी साक्षरेचे उत्पादन २३८	
मि. चंचिल सांचे भाषण-युद्धाची आर्थिक बाजू-			

अर्थ

बुधवार, ता. १४ मे, १९४१

अमेरिकेची ग्रेट ब्रिटनला प्रभावी मद्दत

युद्धासंबंधाने आपल्या राष्ट्रचें धोरण कोणत्या प्रकारचें असलें ह्याविषयी अमेरिकन मुत्सदांचे विचार अलीकडे प्रसिद्ध झाले आहेत, त्यावरून इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचे जर्मनी व त्याचे साथीदार ह्यांचेविरुद्ध पूर्ण सहकार्य होणार असे स्पष्ट होत आहे. इंग्लंडला युद्ध सामुग्री पुरवून भरपूर सहाय थावें ह्याकरिता प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनी अमेरिकन जनतेचा पाठिंबा मिळवला आणि त्यांनीं आतां प्रस्तुत युद्धाच्या कक्षेबाहेर अमेरिका राहू शकत नाही ह्याविषयी तिची सारी पटवून दिली आहे. युरोपाच्या राजकीय भागगडीमध्यें आपण पडूं नये अशी अमेरिकन लोकांची सामान्य वृत्ति आज अनेक वर्षांची आहे. तरीहि गेल्या महायुद्धांत शेवटी अमेरिकेस पदावें लागलें आणि अमेरिकन फौज युरोपच्या रणक्षेत्रांत प्रत्यक्षपणें लढलीहि. पदवेंच नव्हे, तर प्रेसिडेंट बुड्वल्सन ह्यांच्या नेतृत्वाखाली महायुद्धाच्या समाप्तीनंतरचे तह होऊन राष्ट्रसंघाची स्थापना झाली. प्रेसिडेंट बुड्वल्सन ह्यांची लोकशाही, शांतता व आंतरराष्ट्रीय संबंध ह्यांचे बाबतींतलीं उदात्त तत्त्वां व उच्च भूमिका हीं जगाच्या इतिहासांत चिरस्मणीय झाली आहेत. अमेरिकेची ही ऐतिहासिक परंपरा चालू ठेवण्याचें महत्त्व, त्या राष्ट्रांतलें लोकांस प्रस्तुत युद्धांत पदवण्यास किंचित कालावधि लागला असला तरी पटून त्याविषयी आतां त्यांचेमध्ये मतैक्य झालें आहे ही समाधानाची गोष्ट आहे. इंग्लंडला थावण्याचें सहाय तात्काळ आणि भरपूर दिले गेलें पाहिजे आणि ह्या कार्यां मुळीच दिरंगाई होऊन चालणार नाही असें लोकमत अमेरिकेंत पसरलें आहे हा प्रस्तुत युद्धाचा विशेष आहे.

जर्मनीनें प्रत्याघाताच्या किर्तीहि धमक्या दिल्या तरी त्यास भीक न घालण्याचा अमेरिकन पुढाऱ्यांचा निश्चय झाला आहे. अमेरिकन राष्ट्राच्या विचारसरणीस हें विषायक व निश्चयात्मक नव्हण लागलें आहे ह्याचें श्रेय प्रामुख्यानें प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांची दूरदृष्टि आणि उच्च मनोवृत्ति ह्यांस देणें योग्य होईल. अमेरिकन राजकारणाचें कर्णधारण त्यांनीं अत्यंत कुशलतेनें चालविलें आहे ह्याची ओळख संबद्ध जगास आतां पटली आहे. त्यांची भूमिका दोन भक्कम मुद्यांवर आधारली आहे. (१) प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचा पहिला मुद्दा असा आहे कीं जर्मनी व त्याचे साथीदार ह्यांनीं

अनेक राष्ट्रांच्या स्वातंत्र्याचा बळी घेतला असून ह्या सोपेशाहीची साथ ते युरोपाबाहेर पसरित आहेत. तिला तोंड देऊन तिचें निर्मूलन करण्याची जबाबदारी एकट्या ब्रिटिश राष्ट्रांच्या शिरावर येऊन पडली असतां त्यास वेळेवर जरूर ती सर्व मद्दत न मिळाल्यास जर्मनीस रान मोकलें होऊन संबद्ध जगाच्या स्वातंत्र्यावर व संस्कृतीवर गदा आल्यावांचून रहाणार नाही. ह्यासाठी ब्रिटिश लोकशाहीचें संरक्षण हें जगातील सर्व लोकांच्या स्वातंत्र्याचें व माणुसकीचें रक्षण होय. (२) दुसरें असें कीं, अमेरिकन संघास जर्मनीच्या सोपेशाहीचा उपद्रव होण्यास काळ लागणार नाही, म्हणून तिच्यावर वेळीच उपाय योजले पाहिजेत आणि त्यांतला प्रमुख उपाय म्हणजे इंग्लंडला सहाय देऊन त्या राष्ट्राची चालू असलेल्या लढायांत बाजू भरभक्कम करणें हा होय. आज जर्मनीच्या मार्गीत इंग्लंडचा अडथळा असून त्या राष्ट्रास अमेरिकेनें पुरवलेली युद्ध-सामुग्री जाऊन पोहोचणार नाही अशी सन्नची सटपट आहे. अटलांटिक महासागरांत इंग्लंडकडे अमेरिकन माल वेऊन जाणारीं जहाजे बुधवण्याचा क्रम जर्मनीनें चालू ठेवला आहे. त्याचा प्रतिकार यशस्वी रीतीनें झाला नाही तर अमेरिकेची इंग्लंडला दिलेली मद्दत व्यर्थ आहे हें उघड आहे.

अमेरिकन राष्ट्रांनें स्वतःच्या किनाऱ्यालागतच्या समुद्रांत आप्याराचें संरक्षण केल्यानें काय मागण्यास नही हें ध्यानांत आल्यावरून प्रेसिडेंट रूझवेल्टनीं ही मर्यादा अटलांटिक महासागरांत इंग्लंडच्या मार्गावर दूरवर लांबवली आहे. अमेरिकेचा माल रोकड देऊन इंग्लंडनें खरेदी करावा आणि स्वतःच्या जबाबदारीवर तो वाहून न्यावा ह्या पद्धतीपासून प्रारंभ झाला. इंग्लंडजवळ थावण्यास पुरेशी रोकड नसल्यास अमेरिकेनें माल उसना किंवा भाड्यानें थावा हा आशयाचा कायदा पुढें प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांनीं पास करून घेतला. अमेरिकेच्या तटस्थापनाचें मूळचें धोरण हळूहळू सैल होत गेलें असून आतां तें नावास मात्र राहिलें आहे असें म्हणण्यास हरकत नाही. अमेरिकन युद्ध सात्याचे चिटणीस मि. स्टिप्सन, ह्यांनीं नुकतेच एक सदेतीष्ठ भाषण केळें आणि त्यांत त्यांनीं आपल्या सरकारची बदलेलेली भूमिका विशद केली. स्तर अमेरिकन पुढाऱ्यांनींही असें स्पष्ट म्हटलें आहे कीं अमेरिकन माल अमेरिकेच्या आरमाराचे संरक्षणाखाली इंग्लंडला पोचवला जाणें आवश्यक झालें आहे. अटलांटिक महासागराचा हमरस्ता जर्मनीच्या वर्चस्वाखाली जाऊं देणें म्हणजे त्यास अमेरिकन संघावर आक्रमण करण्यास आमंत्रण देण्यासारखें आहे. ह्यासाठी कोणतीहि शंका मनांत न बाळगतां अमेरिकेनें आपल्या आरमाराचें संरक्षण देऊन व जहाजे पुरवूनहि युद्धसामुग्री इंग्लंडला पोहोचवावी अशी सूचना असांदिव्यपणें पुढें मांडण्यांत आली आहे. प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांचा या योजनेस पूर्ण पाठिंबा असल्यानें त्याची अंमलबजावणी होण्यास अडचण पडणार नाही. हें सहाय इंग्लंडला अत्यंत महत्त्वाचें वाटेल आणि त्याचा युद्धावर अनुकूल परिणाम होईल ह्याविषयी संशय नाही.

पायतणांचा सप

हिंदुस्थानातील प्रत्येक मनुष्य दरसाल पायतणाची १३६ जोडी वापरतो. हिंदुस्थानामधील पायतणांचा वार्षिक सप ७ कोटी जोड्यांहतका आहे, तो ८० कोटींवर तरी जाणें शक्य आहे, असें बाटा आणि कं. हें मत आहे. शोभारतील फक्त दहा लोक आज पायतण वापरतात व बाकीचे अनवाणी चालतात. लोकांची पायतण विकत घेण्याची देपतच नाही.

किलोस्कर बंधूंचा नवीन उपक्रम

हरिहर येथें यांत्रिक हत्यारांचें उत्पादन

दि म्हैसूर किलोस्कर, लि. हरिहर

दि म्हैसूर किलोस्कर, लि. ह्या नांवाची एक नवीन कंपनी किलोस्कर बंधू लि. नीं म्हैसूर संस्थानांत काढली आहे. मशीन द्रव्यसंचें उत्पादन करणें, हा त्या कंपनीचा प्रमुख हेतु आहे. हरिहर येथें १०६ एकर जागा कारखान्यासाठी घेण्यांत येईल. ह्या जागे-जवळूनच तुंगभद्रा नदी वहाते. हरिहर हें गांव म्हैसूर हद्दींत म्हैसूर-ब्रिटिश सीमेवर असून पुणें ते हरिहर हें अंतर ४१५ मैल आहे. किलोस्करवाडीपासून हरिहर २७९ मैल आहे.

हिंदुस्थानांतील वेगवेगळ्या कारखान्यांत मशीन द्रव्यसत्ता प्रचंड मागणी आहे. लेथ, ड्रिलिंग मशीन्स, शिफिंग-मिलिंग-कटिंग मशीन्स, घुनर्स, क्रॅक प्रेस इत्यादि अनेक प्रकारचीं द्रव्य गिरण्या, कारखाने, साणी, र्लेज, डॉन्स, इत्यादींस लागतात. युद्धामुळे त्यांची आयात बंद पडली आहे, ह्या दृष्टीनं हिंदुस्थानांत त्यांच्या उत्पादनास प्रारंभ करण्यास प्रस्तुत समय सोईचा आहे.

दि म्हैसूर किलोस्कर, लि. चे काही भाग म्हैसूर सरकारने घेतले असून त्यानें अनेक सवलती कंपनीस दिल्या आहेत. कंपनीची प्रत्यक्ष व्यवस्था मेसर्स किलोस्कर ब्रदर्स लि. ह्यांचेकडे राहिल. किलोस्कर ब्रदर्स लि. ह्या कंपनीस नव्या कंपनीची मॅनेजिंग एजन्सी मिळालेली आहे. मॅनेजिंग एजंट कंपनीनें नव्या कंपनीचे बरेच भांडवल घेतलेलें आहे. मेसर्स बाटलीबांय आणि कंपनी (मुंबई) ही फर्म गेली ३० वर्षे मशीन द्रव्यसत्ता धंदा करीत आहे. त्यांचेकडे म्हैसूर किलोस्कर लि. च्या विक्रीचें काम सोपविण्यांत आलेलें आहे. कंपनीच्या मशीन्स द्रव्यसत्ते सवंद हिंदुस्थानाचे "सोत डिस्ट्रिब्यूटर्स" म्हणून त्यांची नेमणूक करण्यांत येईल.

मॅनेजिंग एजन्सीचा करार पुढीलप्रमाणें आहे. मॅनेजिंग एजंटस म्हणजे किलोस्कर बंधू लि. ह्या कंपनीला दरसाळ ६ हजार रुपये ऑफिस अलावन्स मिळेल. ह्या सेरीज निवळ नफ्यापैकी १५३ नफा त्यास मिळेल. किमान ५ हजार रुपये नफा तरी मॅनेजिंग एजंटस मिळालाच पाहिजे. मॅनेजिंग एजंटस म्हैसूर किलोस्कर लि. च्या बोर्डावर दोन डायरेक्टर नेमात येतील.

म्हैसूर किलोस्कर लि. च्या डायरेक्टरांनीं प्रत्येकीं २३ हजार रुपयांचे तरी भाग घेतले पाहिजे. कारखान्याची उभारणी होईपर्यंत वेळ जाऊ नये, ह्यासाठी मशीन द्रव्यसत्ता लागणारी कास्टिंग किलोस्करवाडी येथें ओतून तयार ठेवण्याचें काम चालू राहिल.

कंपनीचें अधिकृत भांडवल १० लक्ष रुपये असून तृतं विक्रीस काढलेलें भांडवल ५ लक्ष रुपये आहे. प्रत्येक भाग १०० रुपयांचा आहे. २३ लाखांचें भांडवल सपले कॅं, कंपनीस व्यवहारास प्रारंभ करतां येईल, अशी आर्टिकल्समध्ये तरतूद आहे. म्हैसूर सरकार मॅनेजिंग एजंटस व मेसर्स बाटलीबांय आणि कंपनी ह्यांनीं मिळून ३३ लाखांचे भाग घेण्याचें कबूल केलें आहे व उरलेले १५ लाखांचे भाग विक्रीस शिल्लक राहिले, परंतु ते सर्व संपून गेले आहेत.

मॅनेजिंग एजंटानीं श्री. व्ही. पी. बर्वे (नाबर आणि कं. चे) ह्यास व श्री. एच. वी. जामेकर ह्यास आपले प्रतिनिधी म्हणून बोर्डावर पाठवले आहे. त्यापैकी श्री. जामेकर हे किलोस्कर सन्स

आणि कं. चे म्हणजे किलोस्कर ब्रदर्स लि. च्या मॅनेजिंग एजंट फर्मचे एक भागीदार असून ते नव्या कंपनीचा प्रत्यक्ष व्यवहार पहातील. श्री. एस. एल. किलोस्कर व श्री. एन. डब्ल्यू. गुजर हे आणखी दोघेजण किलोस्कर सन्स आणि कंपनीचे भागीदार नव्या कंपनीचे बोर्डावर आहेत. बाटलीबांय आणि कं. चे एक भागीदार श्री. व्ही. एम. परेस हेही बोर्डावर आहेत. श्री. किलोस्कर, श्री. गुजर व श्री. परेस हे ब्युकिंकाः डायरेक्टर आहेत. मॅनेजिंग एजन्सीचे प्रतिनिधि म्हणून नव्हे. श्री. एम. वेंकटरमणाय्या हे म्हैसूर सरकारचे बोर्डावरील प्रतिनिधी असून बोर्डाचे अध्यक्ष आहेत.

दि म्हैसूर किलोस्कर, लि. चा कारभार कसा चालेल, ह्याची थोडक्यांत रूपरेषा येथें दिली आहे:-

दि म्हैसूर किलोस्कर लि., हरिहर

वरील कंपनीचें डायरेक्टर बोर्ड

डायरेक्टर बोर्डाच्या देखरेखीखाली मॅनेजिंग एजंटस
(किलोस्कर ब्रदर्स लि. ही कंपनी)

किलोस्कर ब्रदर्स लि. चे तर्फे तिचे मॅनेजिंग एजंटस
(मेसर्स किलोस्कर सन्स आणि कं. ही पेटी)

वरील पेटीचे तर्फे तिचे एक सभासद, श्री. जामेकर
एसस ऑफिशिओ डायरेक्टर.

किलोस्कर बंधू लि. च्या नव्या कारखान्यास सर्व हद्दीनीं अनुकूल परिस्थिति आहे. किलोस्कर बंधूंनीं आपल्या धंद्यांत चांगले यश मिळविलेलें आहे व त्यावरून त्यांचा नवा उपक्रम यशस्वी होईल ह्याविषयी शंका बादात नाही.

हिंदी साखरेचे कारखाने

हिंदी साखरेच्या कारखान्यांचें, त्यांच्या उत्पादनशक्तीप्रमाणें, वर्गीकरण साळी केले आहे:-

रोजची

उत्पादनशक्ती १९३१-३२ १९३४-३५ १९३६-३७ १९३८-३९
(टन)

१- २००	५	३०	२२	२४
२०१- ४००	८	३०	२८	२४
४०१- ६००	७	४१	३०	१३
६०१- ८००	६	१९	३६	३९
८०१-१०००	२	८	७	३५
१००१-१२००	...	३	७	२७
१२०१-१४००	...	१	२	६
१४०१-१६००	...	१	२	३
१६०१-१८००	...	...	१	४
१८०१-२०००	...	१	२	४

२८ १३४ १३९ १५७

१९३२-३३ सालीं, हिंदुस्थानांतील एकूण साखर कारखान्यांची पैकी ९६% कारखाने संयुक्त प्रांत व बिहार ह्यांत होते. १९३८-३९ मध्ये हें प्रमाण ७०% वर आलें. १९३४-३५ नंतर बिहारमधील कारखान्यांच्या संख्येत वाढ झालेली नाही. कारखान्यांची उत्पादनशक्ति वाढविण्यांत येण्याची सर्वसाधारण प्रवृत्ति वरील तक्त्यावरून दिसून येईल. संयुक्त प्रांत व बिहार ह्या दोन प्रांतांतच मोठ्या उत्पादन शक्तीचे कारखाने मुख्यतः आढळतात. संयुक्त प्रांतांतील कारखान्यांपेक्षा बिहारमधील कारखाने प्रथमपासून मोठे आहेत. इतर प्रांतांतील कारखाने ह्या दोन प्रांतांतील कारखान्यांच्या मानानें निम्मा उत्पादन शक्तीचे भरतील.

स्फुट विचार

मि. चर्चिल ह्यांचे भाषण.

ब्रिटिश हाउस ऑफ कॉमन्समध्ये मि. चर्चिल आणि त्यांचे प्रधानमंडळ ह्यांचेच विभासाचा ठराव प्रचंड बहुमताने मान्य झाला ही अत्यंत महत्त्वाची प्रस्तुत युद्धांतली गोष्ट होय. त्यांच्या नेहमीच्या पद्धतीने मि. चर्चिल ह्यांनी युद्धांतली अलीकडच्या घडामोडींचा आढावा प्रांजलपणाने व स्पष्टोक्ती करून घेतला. उत्तर आफ्रिकेतील परिस्थिती, ग्रीसमध्ये झालेल्या लढाया, ब्रिटिश प्रधानमंडळाचे परराष्ट्रीय राजकारण, इत्यादि बाबतीत त्यांनी कोणताही आढ पडदा न ठेवता वस्तुस्थिती कॉमन्स समेकून घेऊन मांडली आणि आपल्या धोरणाविषयी पसंती-नापसंती निर्भीडपणाने कॉमन्स समेकने वर्णवाची असे त्यास सांगितले. मंत्रिमंडळावर झालेल्या टीकेस मि. चर्चिल ह्यांनी व्यवस्थित उत्तर दिले आणि जर्मनीचा पाडाव करण्याचा आत्मविश्वास असंदिग्धपणाने प्रकट केला. अमेरिकेच्या सहायाने इंग्लंड आपले वर्चस्व शत्रूवर क्रमक्रमाने प्रस्थापित करील ह्याविषयी आश्वासन देऊन सध्या ब्रिटिश राष्ट्रापुढे कोणत्या अडचणी आहेत ह्यांचेही वर्णन त्यांनी केले. कोणत्याही प्रकारची आशिश्यांक्ति न करता किंवा दोषांवर पांघरूण न घालता घड्याळीने आपले बळ वाढवीत जावयाचे आणि येणाऱ्या संकटास धैर्याने व चिकाटीने तोंड देऊन शत्रूस नामोहरम करायचाचें हें मि. चर्चिल ह्यांचे धोरण आहे. त्यांचा आत्मविश्वास, कर्तृत्वशक्ति व संघटन सामर्थ्य हीं दांडगी आहेत आणि त्यांचे नेतृत्व इंग्लंडला आज बहुमोल आहे. मि. चर्चिल ह्यांच्या भाषणाचा सुप्रसंगाम चोहोंकडे झाला आहे. त्याचे योगाने इंग्लंड, अमेरिका व इतर राष्ट्रे ह्यांमध्ये उत्साह उत्पन्न झाला आहे. हिटलरने आपल्या सन्नेतुंचा पादा पुन्हा अलीकडे वाचला आहे, पण त्याने जगात कोणीही फसणे शक्य नाही. त्याने जगावर आपत्ति आणली आहे. तिची जाणीव पूर्णपणाने आतां सर्वांस झाली आहे. मि. चर्चिल आणि प्रेसिडेंट रूझवेल्ट ह्यांच्या नेतृत्वासाठी हिटलरसाठी नष्ट होण्याची इच्छा लहान-मोठ्या सर्व राष्ट्रांस आहे. जर्मनी, इटली व जपान ह्यांच्या निकुटाचे जगाच्या विजयाचे बेट हाणून पाडण्यांत माणुसकी, स्वातंत्र्य व संस्कृति ह्यांच्या संरक्षणाचें बीज आहे हें आतां सूर्यप्रकाशाइतकें स्पष्ट झालें आहे. ह्या दृष्टीने पहातां मि. चर्चिल ह्यांचे भाषण उत्तेजनकारक व स्फूर्तिदायक आहे असे म्हटलें पाहिजे.

युद्धाची आर्थिक बाजू

वेळगाव येथील वसंत व्याख्यानमालेत गेल्या शनिवारी प्रो. काळे ह्यांनी युद्धाची आर्थिक बैठक ह्या विषयावर व्याख्यान दिलें. त्यांत त्यांनीं प्रथम मार्गचे महायुद्ध आणि चालू जागतिक युद्ध ह्यांचेमध्ये ठळक भेद कोणते आहेत त्यांचें दिग्दर्शन करून युद्धांत पडलेल्या राष्ट्रांत आर्थिक स्वरूपाचे अत्यंत अवघड व गुंतागुंतीचे प्रश्न कसे सोडवावे लागत आहेत, ह्यांचे सुबोध विवेचन केले. इंग्लंड व अमेरिका ह्यांच्या युद्धसत्त्वांचे आकडे एवढे प्रचंड आहेत की, हिन्दी लोकांस त्यांचे आकलन केवळ कल्पनेनेच होण्यासारखे आहे. अमेरिकेचा चालू वर्षांतला युद्धसर्व सुमारे सात हजार कोटी रुपये होईल असा अंदाज प्रसिद्ध झाला असून ब्रिटिश सरकारास जवळ जवळ तेवढीच रकम सत्त्वाची लागेल.

इंग्लंडमध्ये सरकारने लोकांवर जबर कर वसवले असले तरी त्यांचे मार्गाने जमा होणारा पैसा एकूण होणाऱ्या सत्त्वांच्या एक-द्वितीयांश इतकाही भरणार नाही असे सांगून प्रो. काळे ह्यांनी त्या सरकारने जनतेच्या बचतीमधून जरूर तो पैसा जमवण्याची कशी व्यवस्था केली आहे ह्यांचे वर्णन केले. देशांत सेवणाऱ्या चलनाचे नियंत्रण करून पदाधीच्या किंमती स्थिर राखण्याची व्यवस्था, जनतेने साण्यापिण्याचे व इतर जिन्नस उपयोगांत आणावयाचे त्यांचे प्रमाण निश्चित करून शिल्लकी राहणारी प्राप्ती सार्वजनिक कर्जांत ओढून घेण्याची योजना आणि अमेरिकन हुंडगावळीचा वर कदाचित् ठेवण्यासाठी-करण्यांत आलेली तजवीज ह्यांची माहिती व्याख्यात्यांनी दिली आणि मार्गील महायुद्धांत आलेल्या कट्टु अनुभववारून योग्य बोध कसा देण्यांत येत आहे ह्याची स्पष्ट कल्पना श्रोत्यांस करून दिली. युद्धसामुग्रीचा भरपूर पुरवठा चालू रहावा म्हणून आयात-निर्गत व्यापाराचे चालवलेले नियंत्रण आणि त्यांतून उद्भवणारे प्रश्न ह्यांचे दिग्दर्शन करून प्रो. काळे ह्यांनी हिंदी चलनाच्या युद्धकाळांतली परिस्थितीची माहिती दिली. इंग्लंडला अमेरिकेचे देणें युद्धसामुग्रीच्या पुरवठ्यासुद्धे होत आहे त्याच्या फेदीची तजवीज करण्यांत आली आहे तिची रूपरेखा पुढे मांडून हिंदुस्थानच्या इंग्लंडमधील कर्जाची अदलाबदल अलीकडे झाली आहे तिचे रहस्य त्यांनी समजावून सांगितले. युद्धपरिस्थितीसुद्धे उद्योगधंद्यांची इंग्लंडमध्ये व ह्या देशांतही नवी घडी बसत आहे ही गोष्ट युद्धोत्तर काळांतही अत्यंत महत्त्वाची ठरणार आहे असे सांगून प्रस्तुत युद्धांत इंग्लंड व अमेरिका ह्यांचे संयुक्त आर्थिक बळ कसे प्रभावी ठरणार आहे ह्यांचे रहस्य व्याख्यात्यांनी स्पष्ट केले. चलन, हुंडगावळ, सरकारी जमासत्ते, सार्वजनिक कर्जे, आयात-निर्गत व्यापार, युद्धसामुग्रीचे उत्पादन व पुरवठा, बाजारभाव इत्यादि बाबींचे योजनात्मक नियंत्रण करण्यांत ब्रिटिश सरकारने अत्यंत सावधगिरीचे धोरण अंगिकारले असल्याने युद्ध जिंकण्याची सर्वांगीण तयारी आर्थिक दृष्टीने पायासुद्ध कशी झाली आहे ह्याची स्थूल कल्पना श्रोत्यांस घेण्यास त्यांच्या व्याख्यात्याने मदत केली.

ब्रिटिश विमानदलाचे वाढते बळ

निरनिराळ्या क्षेत्रांत सध्या लढाया चालू आहेत, त्यांचे सूक्ष्म दृष्टीने निरीक्षण केले असतां ब्रिटिश विमानदलाचे सारखे वाढत असलेले बळ नजरेत भरते. प्रस्तुत युद्धाची तयारी हिटलरने अनेक वर्षे पद्धतशीर रीतीने केली असल्याने जर्मनीचे विमान दळ प्रारंभी फार मोठे होते आणि त्या मानाने ब्रिटिश विमानांची संख्या अपुरी होती. ग्रेटब्रिटनने आपले विमानांचे उत्पादन हळूहळू वाढवण्याचा उपक्रम केला आणि अमेरिकन विमानांची भर त्यांच्या पुरवठ्यांत पडत आहे. ह्या कारणाने जर्मन विमानांचे संख्याधिक्य कमी होऊन ब्रिटिश विमानदळ शत्रूची आतां बरोबरी करण्याच्या परिस्थितीस येऊन पोहोचले आहे. एवढेच नव्हे तर अमेरिकेकडून इंग्लंडला मिळणारी लढाऊ विमाने सुधारलेल्या पाटाची व प्रचंड शक्तीची आहेत. त्यांच्या पराक्रमाची साक्ष ब्रिटिश विमानदळाने अलीकडे जर्मनीची बंदरे व औद्योगिक शहरे ह्यांजवर भयंकर हल्ले चढवून तेथें विस्तृत नाश केला आहे त्याबद्दल सहज पटण्यासारखी आहे. ब्रिटिश विमानदळाची दासाणण्याजोगी कामगिरी मित्र मित्र व इराकच्या रणक्षेत्रांमध्ये चालली आहे. भूमध्यसमुद्र, उत्तर आफ्रिका, इराक, इत्यादि ठिकाणी त्याने केलेला पराक्रम आतां प्रसिद्ध आहे. ह्याहिपेक्षा महत्त्वाची गोष्ट म्हटली म्हणजे जर्मन बंदरे व व्यापारी शहरे ह्यांचेवर ब्रिटिश विमानांचे दुररोज चालूलेले प्रचंड हल्ले ही होय. जर्मनीस त्यांचे वाढते बळ जाणवू लागले आहे ह्याचा पुरावा अलीकडील युद्धाच्या बातम्यांवरून स्पष्ट मिळत आहे.

मुंबई प्रांतांतील वाचनालयांची वाढ व सुधारणा

लेखक:—श्री. र. श. पारसी

राष्ट्राची संस्कृति टिकविण्यास व बहुजनसमाजाची शैक्षणिक सुधारणा करण्यास वाचनालयांचा किती महत्त्वाचा उपयोग होतो, हे अर्वाचीन पाश्चिमात्य राष्ट्रांच्या प्रगतीचे बारीक निरीक्षण केल्याने सहज समजून येण्याजोगे आहे. मनुष्याला आपले जीवित सुखावह करण्यास ज्ञानप्राप्तीसारखे दुसरे साधन नाही व ते ज्ञान वाचनालयांच्या मदतीविना प्राप्त होणे शक्य नाही. निरानिराळ्या शास्त्रांचे शोध, विविध धर्मांची सांगोपांग माहिती, मनुष्याच्या जीवनाला पोषक अशा ज्ञानाचा संग्रह, अशी अनेकविध माहिती वाचनालयांतील विविध ग्रंथांतून मिळवित केलेली असते. ती माहिती जनतेस सुलभ रीतीने प्राप्त व्हावी म्हणून वाचनालयांचा प्रसार सर्वांत मोठ्या शहरापासून अगदी लहान खेड्यापर्यंत व्हावयास पाहिजे आणि याचकरिता ह्या इलाख्यांतील वाचनालयांची वाढ व सुधारणा व्हावी म्हणून ह्या प्रश्नाचा सखोल विचार करून एक योजना तयार करण्याकरिता मुंबई सरकारने पुढील विद्वान व अनुभवी सदस्यहस्तांचे एक मंडळ नेमले होते:—

मुंबईच्या सरकारी डॉ. कॉलेजचे प्रिन्सिपॉल बॅरिस्टर फैजी, मुंबई युनिव्हर्सिटीचे लायब्रेरियन डॉ. जोशी, बॉंबे बँच रॉयल एशियाटिक सोसायटीचे लायब्रेरियन श्री. कपडी, व मुंबई सरकारी डॉ. कॉलेजचे रजिस्ट्रार श्री. कर्वे.

या मंडळाने इलाख्यांतील प्रमुख वाचनालयांची पाहणी करून, १,८०० व्यक्तींना व संस्थांना प्रभूपत्रिका पाठवून व स्थानिक पुढण्यांबरोबर विचारविनिमय करून पाश्चिमात्य वाचनालयांच्या चळवळीच्या धर्तीवर एक उजळूक योजना तयार केली आहे व त्या योजनेचा अहवाल सरकारने नुकताच प्रसिद्ध केला आहे.

प्रथमतः मुंबई शहरांत एक मध्यवर्ती वाचनालय व महाराष्ट्र, गुजरात व कर्नाटक या विभागांकरिता पुणे, अहमदाबाद व धारवाड या शहरांतून प्रांतीय वाचनालये स्थापन केली पाहिजेत. ही वाचनालये स्वतंत्र रीतीने स्थापावयाचीं ह्याख्यास सरकारला बराच खर्च येईल व ही महत्त्वाची बाब अशाक्य कोटींतील होऊ नये म्हणून मंडळाने मुंबईतील बॉंबे बँच रॉयल एशियाटिक सोसायटीचे वाचनालय हे मध्यवर्ती वाचनालय करावे व पुण्यांतील नगर वाचन मंदिर, अहमदाबाद मधील शेट मोफकलाळ जेठामाई म्युनिसिपल वाचनालय, व धारवाडमधील विद्यावर्षक संघाचे वाचनालय ही प्रादेशिक वाचनालये करावीत अशी शिफारस केली आहे.

प्रगतीचे सहा टप्पे

वाचनालयांचा प्रसार प्रांतांत सर्वत्र योग्य कालावधीत होण्यास मंडळाने सहा टप्पे योजिले आहेत.

पहिला टप्पा:—

एक मध्यवर्ती वाचनालय व तीन प्रांतीय वाचनालये. मध्यवर्ती वाचनालयास प्रतिवर्षी ३०,००० रु. व प्रांतीय वाचनालयास प्रत्येकी प्रतिवर्षी रु. १०,००० ग्रँट सरकारने द्यावयाची आहे. यामुळे पहिल्या टप्प्यांत सरकारला प्रतिवर्षी रु. ६०,००० खर्च करावे लागणार आहेत.

दुसरा टप्पा:—

या टप्प्यांत प्रत्येक जिल्हाच्या मुख्य शहरांत एक एक वाचनालय असले पाहिजे. ह्या इलाख्यांत एकंदर २० जिल्हे आहेत. पैकीं मुंबई शहर व मुंबई सबर्बन हे दोन जिल्हे समजले जातात. त्यांत वाचनालयांचा प्रसार करण्याची जबाबदारी मुंबई कॉर्पोरेशनने घ्यावी अशी शिफारस मंडळाने केली आहे. अहमदाबाद, पुणे व धारवाड या शहरांतून प्रांतीय वाचनालये पहिल्या टप्प्यांत स्थापावयाची आहेतच. म्हणून अखेरीस पांच जिल्हे बचा जातात १५ जिल्हे राहतात. ह्या प्रत्येक जिल्हाच्या वाचनालयाला प्रतिवर्षी रु. ३,००० सरकारी ग्रँट मिळावी अशी शिफारस मंडळाने केलेली आहे. ह्या टप्प्यांत मध्यवर्ती वाचनालय व प्रांतीय वाचनालये यांची जबाबदारी बरीच वाढेल व त्या मानाने त्यांचा खर्चही वाढेल. तसेच महाराष्ट्राचे केंद्र पुणे शहर येथील प्रांतीय वाचनालयावर इतरांपेक्षा जास्त जबाबदारी पडेल; कारण इलाख्यांतील मुंबई शहर व मुंबई सबर्बन हे दोन जिल्हे सोडून बाकीच्या १८ जिल्हांपैकी महाराष्ट्राचे १० जिल्हे आहेत; आणि गुजराती व कानडी भाषांपेक्षा मराठी भाषेत प्रतिवर्षी बरेच जास्त प्रमाणांत वाढमय प्रसिद्ध होत आहे. ह्या सर्व बाबींचा विचार करून मंडळाने दुसऱ्या टप्प्यांत सरकारी ग्रँट पुढीलप्रमाणे देण्यांत यावी अशी शिफारस केली आहे.

मध्यवर्ती वाचनालय

४०,००० रु.

२ प्रांतीय वाचनालये (अहमदाबाद व धारवाड)

प्रत्येकी १५,००० रु. ३०,००० रु.

१ प्रांतीय वाचनालय (पुणे)

२०,००० रु.

१५ जिल्हा वाचनालये, प्रत्येकी ३,००० रु.

४५,००० रु.

एकूण १,२५,००० रु.

तिसरा टप्पा:—

ह्या टप्प्यांत प्रत्येक तालुक्याला अथवा पेठ्याला एक-एक वाचनालय असले पाहिजे. ह्या इलाख्यांत एकंदर १८५ तालुके आहेत. त्यांपैकी १८ तालुक्यांना दुसऱ्या टप्प्यांत वाचनालयांची योजना झालेली असल्यामुळे, आतां बाकीच्या १६७ तालुक्यांचा विचार करावयाचा आहे. प्रत्येक तालुका वाचनालयाला प्रतिवर्षी ५०० रु. ग्रँट सरकारने द्यावी अशी शिफारस मंडळाने केली आहे. तालुका गांवांशिवाय त्या गांवांपेवढीच संवध इलाख्यांत इतर १०० गावे आहेत. त्या गांवां सुद्धा अशा वाचनालये स्थापावयास पाहिजेत; व त्यांना सुद्धा प्रतिवर्षी रु. ५०० ग्रँट मिळावी पाहिजे. शिवाय ह्या योजनेप्रमाणे मोठ्या वाचनालयांवरील जबाबदारी वाचनालयांच्या प्रसाराबरोबर वाढत जाणार म्हणून त्यांची ग्रँट सुद्धा ह्या टप्प्यांत वाढवावी लागणार. वरील सर्व बाबींचा विचार करून मंडळाने ह्या टप्प्यांत सरकारी ग्रँटची पुढीलप्रमाणे शिफारस केली आहे:—

मध्यवर्ती वाचनालय	रु. ६०,०००
२ प्रांतीय वाचनालयें (अहमदाबाद व धारवाड)	रु. ३६,०००
१ प्रांतीय वाचनालय (पुणे)	रु. २४,०००
१५ जिल्हा वाचनालयें (प्रत्येकी रु. ४,५००)	रु. ६७,५००
१६७ तालुका वाचनालयें (प्रत्येकी रु. ५००)	रु. ८३,५००
१०० तालुका गांवांपेवढ्याच इतर गांवांची वाचनालयें (प्रत्येकी रु. ५००)	रु. ५०,०००
एकूण	रु. ३,२१,०००

चौथा टप्पा:--

हा टप्प्यांत २,००० पासून ५,००० पर्यंत लोकवस्ति असलेल्या प्रत्येक सेडेगांवांत वाचनालय स्थापावयाचें आहे. अशी ९७९ सेडेगांवां ह्या प्रांतांत आहेत. अशा सेडेगांवांतील प्रत्येक वाचनालयाला रु. १०० सरकारी ग्रँट मिळावी अशी शिफारस मंडळानें केलेली आहे. ह्या टप्प्यांत तालुका वाचनालयांची जबाबदारी वाढणार; परंतु तिसऱ्या टप्प्यांत निवेदन केलेल्या इतर १०० गांवांच्या वाचनालयांची जबाबदारी तशी वाढणार नाही.

म्हणून ह्या टप्प्यांतील सरकारी ग्रँटची योजना पुढीलप्रमाणें केलेली आहे:--

मध्यवर्ती वाचनालय	रु. ६०,०००
२ प्रांतिक वाचनालयें (अहमदाबाद व धारवाड) (बाढ नाही)	प्रत्येकी रु. २०,००० प्रमाणें रु. ४०,०००
१ प्रांतिक वाचनालय (पुणे)	रु. २५,०००
१५ जिल्हा वाचनालयें, प्रत्येकी रु. ५,००० प्र. रु. ७५,०००	
१०० तालुका गांवांपेवढीच असलेल्या गांवांची वाचनालयें, प्रत्येकी रु. ५०० प्रमाणें रु. ५०,०००	
१६७ तालुका अथवा पेठा वाचनालयें, प्रत्येकी रु. ८०० प्रमाणें रु. १,३३,४००	
९७९ मोठ्या सेडेगांवांची वाचनालयें, प्रत्येकी रु. १०० प्रमाणें रु. ९७,९००	
एकूण	रु. ४,८१,५००

पांचवा टप्पा:--

हा टप्प्यांत १,००० ते २,००० लोकवस्तीच्या सेडेगांवांत वाचनालयें स्थापावयाची आहेत. अशी खेडीं इलाख्यांत २,६९६ आहेत, त्यांना प्रत्येकाला वाचनालयांकरितां सरकारी ग्रँट रु. ५० मिळावी अशी शिफारस मंडळानें केली आहे.

हा टप्प्यांत सरकारला पुढीलप्रमाणें सर्व येईल. --

मध्यवर्ती वाचनालय	रु. ६०,००० (बाढ नाही)
२ प्रांतिक वाचनालयें	रु. ६५,००० (बाढ नाही)
१५ जिल्हा वाचनालयें, प्रत्येकी रु. ६,००० प्रमाणें	रु. ९०,०००
१६७ तालुका वाचनालयें, प्रत्येकी रु. १,००० प्रमाणें	रु. १,६७,०००
१०० तालुका गांवांपेवढीच असलेल्या गांवांची वाचनालयें, प्रत्येकी रु. ५०० प्रमाणें	रु. ५०,०००

९७९ सेडेगांवांची वाचनालयें, प्रत्येकी रु. १२५ प्रमाणें	रु. १,२२,३७५
२,६९६ सेडेगांवांची वाचनालयें, प्रत्येकी रु. ५० प्रमाणें	रु. १,३४,८००

एकूण रु. ६,८९,१७५

सहावा टप्पा: --

ह्या टप्प्यांत राहिलेल्या १,००० हून कमी लोकवस्ति असलेल्या १,७७,७४३ सेडेगांवांत वाचनालयें स्थापावयाची आहेत. अशा सेडेगांवांतील वाचनालयांना प्रत्येकी प्रतिवर्षी रु. २५ सरकारी ग्रँट द्यावयाची आहे. म्हणून सरकारला ह्या टप्प्यांत पुढीलप्रमाणें सर्व येईल:--

मध्यवर्ती वाचनालय... रु. ६०,००० (बाढ नाही)	
२ प्रांतिक वाचनालयें	रु. ६५,००० ( )
१५ जिल्हा " "	रु. ९०,००० ( )
१६७ तालुका " "	रु. १,६७,००० ( )
१०० तालुका गांवांपेवढ्याच गांवांची वाचनालयें	रु. ५०,००० ( )
९७९ सेडेगांवांची वाचनालयें (२०००-५०००) प्रत्येकी रु. १५० प्रमाणें	रु. १,४६,८५०
२,६९६ सेडेगांवांची वाचनालयें (१,०००-२०००) रु. १०० प्रमाणें	रु. २,६९,६००
१७,७४३ सेडेगांवांची वाचनालयें (१,०००हून कमी लोकवस्ति) प्रत्येकी रु. २५ प्रमाणें	रु. ४,३३,५७५
एकूण	रु. १२,९२,०२५

श्री. गणपुले ह्यांस बडोदें सरकारची मदत

बडोदे सरकारने श्री. पी. वी. गणपुले ह्यांस बडोदें येथें चिनी-मातीच्या भांड्यांचा कारखाना काढण्याकरितां ५० हजार रुपये यांचें कर्ज मंजूर केले आहे. पहिल्या दोन वर्षांत कर्जावर व्याज आकारलें जाणार नाही. १२ वर्षांत कर्जाची परतफेड करावयाची आहे. फाहली व वूट ह्यांच्या लेसेस तयार करण्याचा कारखाना काढण्याकरितां बडोदें सरकारने दुसऱ्या एकास ५ हजार रुपये मंजूर केले आहेत.

L. S. G. D. Class at Poona has begun its work from 5th May, 1941. Admission available upto 15th May, 1941. Please apply for prospectus (free) to the following address--

Hon. Secretary & Treasurers,

410, SHANWAR PETE,
POONA 2

जबाबदारी मर्यादित परंतु "लिमिटेड" शब्द नाही

कंपनी कायद्यामधील तरतूद

मर्यादित जबाबदारीचे तत्वावर शेअर भांडवल उभारून, कंपनी स्थापन केली, म्हणजे तिच्या नांवाचे असेर "लिमिटेड" हा शब्द आलाच पाहिजे, असा कंपनी कायदा आहे. परंतु काही विशिष्ट बाबतीत अपवाद सांगितलेला आहे. व्यापार, कला, शास्त्र, धर्म, इत्यादींच्या संवर्धनार्थे एकादि संस्था नियमित जबाबदारीचे तत्त्वावर स्थापन होत असेल व तिला होणारा नफा व उत्पन्न ह्यांचा विनियोग ती संस्था बरील उद्देशांकडेच करणार असेल आणि आपल्या भागीदारांस डिव्हिडंड मिळणार नाही, असा तिनें नियम केला असेल, तर प्रांतिक सरकार त्या संस्थेस "लिमिटेड" हा शब्द आपल्या नांवापुढें न लावण्यास परवानगी देऊं शकते. अशी संस्था "लिमिटेड" ह्या अंत्य शब्दाविना नोंदण्यांत येते. ह्या परवाना देण्याचे वेळीं प्रांतिक सरकारास अशा संस्थांवर काही निबंध व अटी घालण्याचा अधिकार आहे. हे निबंध व अटी संस्थेवर बंधनकारक रहातात व प्रांतिक सरकारनें तसें सांगितल्यास, त्यांचा अंतर्भाव मेमोरॅंडम व आर्टिकल्समध्येहि संस्थेला करावा लागतो. अशा रीतीनें संस्था नोंदण्यांत आली, म्हणजे लिमिटेड कंपनीस मिळणाऱ्या सर्व सवलती तिला मिळतात व लिमिटेड कंपनीचीं बंधनेंहि तिचेवर येतात. हा परवाना सरकारास केव्हाहि रद्द करतां येतो. तो रद्द झाला, म्हणजे संस्थेच्या नांवास "लिमिटेड" हा शब्द जोडावा लागतो. परवाना रद्द करण्यापूर्वी सरकार आपला हेतु संस्थेस कळवितें व संस्थेस आपलें म्हणणें नोंदण्यास संधि देतें. हा परवाना रद्द झाला, कीं संस्था लिमिटेड कंपनीचे सदरांत येते.

"दि चित्पावन उद्योग प्रवर्तक मंडळ" या नांवाचें मर्यादित जबाबदारीचें परंतु नांवामध्ये "लिमिटेड" असे शब्द नसलेले, नवीन स्थापन होणारें मंडळ नोंदण्यांत यावें म्हणून दि इंडियन कंपनीज अॅक्ट, १९१३, चें कलम २६ प्रमाणें परवाना मिळणेचा अर्ज सरकारकडे आलेला आहे.

ज्या उद्देशासाठी मंडळ स्थापन केलें जात आहे त्यापैकी मुख्य उद्देश खाली लिहिल्याप्रमाणें आहेत:—

- (१) व्यापारविषयक धंदे, घरगुती धंदे व शेती व फळवाग यांसुद्धा सेडेगांवचे धंदे स्थापन करणें, त्यांची जोपासना करणें, त्यांना उत्तेजन देणें, सदरचे धंदे वाढविणें व त्यांना मद्दत करणें.
- (२) चालू असलेल्या अगर नवीन अशा कोणत्याहि व्यापारविषयक धंद्यास व कारखान्यास, सिंडिकेटमार्फत अगर अन्य तऱ्हेनें पैशांचे हद्दीनें मद्दत करणें, त्यांस भांडवल देणें व उत्तेजन देणें व अशा प्रकारचें धंदे व कारखाने स्थापन करणें व स्थापन करण्याचे कामी व भांडवल देणेंचे कामी मद्दत करणें.
- (३) चित्पावन ज्ञातीसाठी वाचनालयें, ग्रंथालयें, समाग्रहें अगर चित्पावन ज्ञातीच्या फायद्यासाठी अज्ञान स्वरूपाच्या इतर सोयी करणें.

जो कोणी इसम, कंपनी, फर्म अगर कॉर्पोरेशन यांस सदरचे अर्जास हरकती घ्यावयाच्या असतील त्यानें आपल्या हरकती सेक्रेटरी दू गव्हर्नट, फिर्नस डिपार्टमेंट, सेक्रेटॅरिएट, मुंबई यांचेकडे पत्रांनें ता. ७ जून इ. सन १९४१ रोजी अगर त्यापूर्वी कळवाव्यात, असें जाहीर करण्यांत आलें आहे.

The Co-operators' Book Depot.

9, BAKEHOUSE LANE,
FORT, BOMBAY.

The Only Book Depot of its Kind in India.

Specialising in

Books on Economics, Co-operation, Banking and Finance, Accountancy and Auditing, Commerce, Business Organisation, Rural Reconstruction and allied Subjects.

Books on all Subjects and of all Publishers in India, England and America are readily supplied at the published Prices.

औषधाशिवाय रोगमुक्त व्हा !

आरोग्य चिकित्सा शिक्षक—डॉक्टर, वैद्यांच्या औषधाला कंटाळलेले रोगी निसर्गसिद्ध सुलभ उपायांनी सहज बरे करून आरोग्याचा असणंद सुखोपभोग घ्या ! पैसा वांचवा ! किं. १॥ रु.

लंडन-चिकित्सा शिक्षक—फ्रेग, कॉलरा, व इतर हद्दी रोग औषधाशिवाय फक्त लंघनें करून रोगमुक्त व्हा ! वज्र-देही वना ! नवी तिसरी आवृत्ति. किं. १॥ रु. ट. ह. शिवाय. यादी फुकट. प्रो. ज्ञानमित्र, शनवार, पुणें २.

मधुमेहावरील औषध

तीन आठवड्यांचे
औषधास फक्त रु. ७

—मागविण्याचा पत्ता—

मॅनेजिंग डायरेक्टर, रुरल प्रॉडक्ट्स
कंपनी लिमिटेड.

१२३ ए, सदाशिव, पुणें २.

K. K. & Co.

Photographic Dealers
POONA.

कोरोना पॉर्टेबल विकणें आहे.

कोरोना पॉर्टेबल टाइपरायटर उत्तम स्थितीतला सासणी कामासाठी वापरलेला, विकणें आहे.

"क्ष" ७/० अर्थ.

निवडक बाजारभाव

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर, १९३५ पासून) ३%

सरकारी आणि निमसरकारी रेले

५% करमाफ लोन (१९४५-५५)	११०-१५
४% १९४३	१०४-५
३ १/२% विनमुदत	९५-२
३ १/२% १९४०-५०	१०२-७
३% (१९६३-६५)	९४-४
२ ३/४% १९४८-५२	९७-४
४% पोर्ट ट्रस्ट (लांब मुदत)	१०८-०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत)	१०७-८
४% न्हेसर कर्ज (१९५३-६३)	११५-०
५% न्हेसर कर्ज (१९५५)	१२५-०

मंडळ्यांचे भाग

(कंसांतील पहिला भाकडा मागाची दरोली किंमत, दुसरा भाकडा वयल हाळेले मांडवल व कंसांमत्तया भाकडा वार्षिक विभिन्नदं दर्शवितो.)

बँका

बँक ऑफ इंडिया (१००-५०) ११%	१३९-०
बँक ऑफ बरोडा (१००-५०) १०%	१०५-८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५०-२५) ८%	४१-१०
इंजिनियरिंग बँक (५००) १२%	१५५०-०
बाचि मॉ. को. बँक (५०) २ रु.	५३-८
रिसर्व्ह बँक (१००) ३ ३/४%	१०२-४

बीज

बाचि इन्वे ऑर्गि. (५०) ११%	१२९-८
कराची (१००) ९%	२१५-४
पुणे इलेक्ट्रिक (१००) ९%	२२५-१०
टाटा पॉवर ऑर्गि. (१०००) ५ ३/४%	१५३७-८
आम बॅंकी ऑर्गि. (१०००) ७ ३/४%	१८०२-८

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१००) ४ ३/४%	१०४-४
पाचोरा-जामनेर (१००) १ ३/४%	५८-०
अहमदाबाद प्रांतज (५००) ११ ३/४%	८७१-४
सापी बॅंकी (५००) ८%	६४५-०

इतर

बेलापूर शुगर (५०) १० रु.	२०१-८
इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्ट (१००-५०) २ रु.	४४-०
शिवा स्टीम (१५) १ रु.	१९-०
न्यू इंडिया विमा (७५-१५) १ रु. ८ आ.	४२-०
ओरिएंटल विमा (२००) १२ ५/८ रु.	३९२०-०
टाटा आयर्न व. स्टे. (१५०) ९%	२१४-६
टाटा आयर्न व. स्टे. (१००) १८ रु. १० आ.	१४६-४
टाटा आयर्न ऑर्गि. (७५) १५ रु.	३६०-८
टाटा आयर्न सिंडिकेट (३०) ७ ५/८ रु. ११ आ. १ रु.	१७३०-०
असोसिएटेड सिमेंट (१००) ५ रु.	१३६-४

सोनं-चांदी

सोनं (मिंट) प्रत्येक तोळ्यास	४२-१-६
चांदी प्रत्येक १०० तोळ्यास	६२-१०-६

संजीवन हेअर टॉनिक
 वारुणा, कॅस गळणें व टक्कल
 ह्यावर अनुभविक उपाय
 संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग कॅ., अहमदाबाद

“ अर्थ ” ग्रन्थमालेंतील पुस्तकें

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सहकार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेचीं लोकप्रिय पुस्तकें.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
 दुसरी आवृत्ति किं. १ रु. ८ आ.

२ रिझर्व्ह बँक : किं. १ रु.

३ व्यापारी उलाढाली : किं. १ रु.
 * * *

१ भारतीय अर्थशास्त्र : किं. ५ रु.

२ अर्थशास्त्र : किं. ३ रु.

अर्थशास्त्र, बँकिंग, सहकार इत्यादि विषयांवरील इतर पुस्तकेंहि पुरविलीं जाताल.

अर्थ ग्रन्थमाला, पुणें ४.

पुण्यांत आल्यावर
सुशिक्षितांनीं सुरू केलेल्या
OUR HOME
 या
 कमालीच्या स्वच्छ, सात्विक व पुष्टिदायक
 निवास भोजनालयांत
उतरण्यास या.
 मध्यवर्ती, हवाशीर मोकळी जागा व सर्व सुखसोयी
याच एका ठिकाणीं
 अनुभवास येतील.
अम्बर होम,
 ६१९ शनवार पेठ, नातूंचे हौदासमोर, पुणें.

हिंदी साक्षरेचें उत्पादन

हिंदी साक्षर कारखान्यांत १९४०-४१ मध्ये एकूण १० लक्ष टन साक्षरेचें उत्पादन होईल, अशी अपेक्षा आहे. १९३०-४० साली १२ लक्ष टन साक्षर तयार झाली होती. संयुक्त प्रांत व बिहार येथें उत्पादनांत घट दिसते; मद्रास व मुंबई प्रांतांत उत्पादन वाढले आहे. संयुक्त प्रांत व बिहार हे प्रांत बगळून बाकीच्या प्रांतांतील उत्पादन सुमारे ३ लक्ष टन म्हणजे गेल्या वर्षीपेक्षा ४० हजार टन अधिक भरेल. १९३९-४० मध्ये ह्या दोन प्रांतांत १० लक्ष टन साक्षर तयार झाली. परंतु त्यास मागणी पुरेशी नव्हती. १९४०-४१ च्या मोसमाचे प्रारंभी साक्षरेचा मोठा साठा शिष्टक होता. १९४०-४१ मध्ये साक्षरेचें उत्पादन पूर्ववत चालू राहिले असतें, तर कठिण परिस्थिति निर्माण झाली असती. त्या प्रांतांच्या सरकारांनी शुगर फॅक्टरीज फॅट्रोल ॲक्टसाठी साक्षरेचें उत्पादन नियंत्रित करण्याचें धोरण अवलंबिलें. प्रत्येक कारखान्यानें किती साक्षर तयार करावयाची, हें सरकारांनी ठरवून दिलें. १९४०-४१ चे आरंभी ३३ ते ४ लक्ष टन साक्षर कोठारांत शिष्टक होती; हा साठा ४ लाख टनांवर आऊं नये ह्या बेतानें उत्पादनाचें नियंत्रण करण्यांत आलें. अशा तऱ्हेचें घंधाचें मोठ्या प्रमाणावर उत्पादन करण्याचें हिंदुस्थानांत हें पहिलेंच उदाहरण आहे. जे कारखाने

सरकारनें ठरवून दिलेल्यापेक्षा अधिक प्रमाणांत ऊंस गाळतील, त्यास जबर दंड करण्याचा बिहार व संयुक्त प्रांत सरकारांना अधिकार आहे. बिहारनें ४ लक्ष, ८५ हजार टन व संयुक्त प्रांतानें २ लक्ष, ३५ हजार टन साक्षर तयार करावी, ह्या योजनेस अनुसरून वैयक्तिक कारखान्यांचें कमाल उत्पादन निश्चित करण्यांत आलें. तथापि, कांहीं कारखाने मिळालेल्या परवान्याइतका ऊंस गाळणारहि नाहींत. बिहारमध्ये ४ लक्ष, ८३ हजार टन व संयुक्त प्रांतांत २ लक्ष, ३२ हजार टन साक्षर तयार होण्याचा रंग दिसतो. मुंबई व बंगाल ह्या प्रांतांसिरीज बाकी सर्व प्रांतांत साक्षरेचा उतारा चांगला पडेल.

आगकाड्यांत वचत

ग्रेट ब्रिटनमध्ये दरसाल १२५ अब्ज आगकाड्या जोडल्या जातात, त्यांस लागणाऱ्या लाकडांत वचत कशी करावी, ह्यासंबंधी अनेक सूचना करण्यांत आल्या आहेत. सिगरेटचें टोक पासलें असता त्या पेटाच्यांत अशी सुधारणा; काँक्रीटच्या आगकाड्या, दोन्ही बाजूंस गूल असणाऱ्या काड्या, नेहेमींच्या निम्म्या लांबीच्या आगकाड्या, पातळ आगकाड्या, इत्यादि सुधारणा त्यांत सुचविलेल्या आहेत.

या नव्या शोधानें सर्व जगभर खळबळ उडवून दिली आहे.

दहा हजार रुपये अगदी फुकट.

अमृतसरमध्ये २॥ रु. तोळा सोनें

मिनव्हां गोल्डची घोषण प्रसंगा! मिनव्हां गोल्ड हा नकली सोन्याचा अगदी नवा शास्त्रीय आविष्कार होय. त्यानें केवळ वैज्ञानिकानाच आश्चर्यानें धक्क करून सोडलें एवढेंच नव्हे, तर सर्वसाधारण लोकांची एक अत्यंत मोठी उणीव भरून काढली आहे. सर्व स्त्रिया त्याच्या दागिन्यांवर बेहद खूष होतात. ज्या वरांत हें सोनें एकदां शिरलें तेथून दोनदोनदा तीनतीनदा त्यांस मागण्या येत आहेत.

मेहेरबान लाळा विद्यारतनसाहेब, म्युनिसिपल कमिश्नर, पठानकोटाहून २५ आक्टोबरला लिहितात—“ काळ आपल्या सोन्याचें पार्सल मिळालें; धन्यवाद! आपण हा नवीन पदार्थ तयार करून जगाची एक मोठीच उणीव भरून काढली आहेत. उठट टपाली आणखी तीन तोळे सोनें पाठवावें.”

याप्रमाणें उत्तर हिंदुस्थानांतील सर्व प्रसिद्ध बत्तीमानपत्रें उदाहरणार्थ तियासत, कॅम्बिस, स्वस्तिक, अलामान, जमीनदार, गुरुघंटाळ प्रताप, इत्यादींनी प्रसंगोद्धार खुषीनें छापले आहेत.

हें सोनें कसास लावलें तर अस्सल सोन्याचाच रंग दाखवतें आणि अस्सल सोन्याप्रमाणेंच टोकलें व गाळलें जातें. याचे हरपक प्रकारचे दागिने बनवता येतात. नापसंत पडल्यास किंमत परत मिळण्याची गॅरंटी आहे; सास प्रसारासाठी किंमत १ तोळ्यास २॥ रु.; ३ तोळ्यास ७ रु.; ६ तोळ्यास १३ रु.; व ४० तोळ्यास ८० रु.

मिनव्हां गोल्डचे बनवलेले दागिने

मिनव्हां गोल्डच्या बनवलेल्या बांगड्या दर जोडीला २ रु.; कानांतील सोन्याचे हुळ दर जोडीला ३ रु.; सड्याची अंगठी ३ रु.; सापी मुंबई फॅशनची अंगठी २ रु.; जाळीच्या बांगड्या दर जोडीला ५ रु.; (नेकलेस) माळ १२ रु.; लॉकेट ६ रु.; दस्तबंद दर जोडीला १४ रु.

माल पसंत पडला नाहीं तर परतबोलीची सक्ती. पोस्टाचा सर्व फक्त ८ आणे पडतो.

या गोष्टी सोडल्या ठरवून देणारास दहा हजार रुपये फुकट दिले जातील. याशिवाय दर तीन तोळे सोनें सरेदी करणारास टिकाऊपणा व सोदार्थ याची १० वर्षे गॅरंटी असलें एक फॅन्सी रिप्लोव्हिंग फुकट दिलें जाईल; गॅरंटीचा कागद प्रत्येक घड्याळाबरोबर वाढला जातो.

मिळण्याचा पत्ता—मॅनेजर अमेरिकन मिनव्हां गोल्ड हाऊस, (A. P.) K. C. अमृतसर.

राहणेची व भोजनाची उत्तम सोय

फोन नं. ७७९ गणपती चौक

व्यवस्थापक

सरकारी डिप्लोमा मिळाल्यानंतर पुढील प्रॅक्टिस व धंदेशिक्षण घेऊन
जर्निमन टेलर व्हा.

मुदत सहा द महिने, फीसह सर्व खर्च ६० रु., अगदी नवीन विद्यार्थ्यांस
फीसह सर्व ११० रु. मुदत १ वर्ष

परार्डकर टेलर्स अॅकेडमी, ६७१ सदाशिव, पुणे.

N. V. WADNERKAR

Gold & Silver Smith, Jeweller & Engraver,
Electro-plater & Manufacturer of Sporting
Trophies, Medals, Cups etc.

- - Raviwar Peth, Saraff Bazar, - -

POONA CITY.

अर्थशास्त्र

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व प्रो. द. गो. कर्वे
पुष्टसंख्या सुमारे ३००, किंमत ३ रुपये
या ग्रंथात अर्थशास्त्राच्या सर्वसामान्य सिद्धांतांचे विवेचन केले
आहे.

'अर्थ' ग्रन्थमाला.

- १ बँका आणि त्यांचे व्यवहार
- २ हिंदुस्थानची रिझर्व्ह बँक
- ३ व्यापारी उलाढाली

महायुद्धाची जाणूक ! कपड्यांच्या खर्चात काटकसर करा. एक वेळ येऊन
स्वतःची खात्री करा व पैशाचा मोवदला घ्या.

वंबाचे
माडीवर

महिंद्रकर ब्रदर्स

तयार कपड्यांचे व्यापारी

बुधवार
चौक,
पुणे

‘अर्थ’ ग्रन्थमाला

बँका आणि त्यांचे व्यवहार

लेखक:—प्रो. वा. गो. काळे व श्री. श्री. वा. काळे

दुसरी आवृत्ति

या पुस्तकांत बँकांची घटना, व्यवहार व कामकाजाची पद्धति यांचें सोपपत्तिक विवेचन अत्यंत सोप्या भाषेत केलेलें असून बँकांनीं आपला व्यवहार सुरक्षितपणें व फायदेशीर रीतीनें कसा करावा या बाबतींत अनेक महत्त्वाच्या व उपयुक्त सूचना केल्या आहेत. चलन, हुंडणावळ, आधुनिक तऱ्हेच्या बँका, मध्यवर्ती बँका, सहकारी बँका, सावकारी धंदा, ठेवी, डिस्कॉंट व कर्जे इत्यादि महत्त्वाच्या प्रचलित व व्यावहारिक विषयांची सांगोपांग चर्चा त्यांत आली आहे. सध्याच्या परिस्थितींत प्रत्येक महाराष्ट्रीय नागरिकास वरील प्रश्नांची माहिती अत्यावश्यक असल्यानें मुद्दाम त्यांचें बोधप्रद विवेचन या पुस्तकांत केले आहे. विषयाची मांडणी व विवेचनपद्धति सुलभ असल्यामुळे सदर पुस्तक सर्वसाधारण वाचकांसहि उपयुक्त होणार आहे. किंबहुना, त्यांचेकरितांच तें सहेतुक लिहिलें आहे, असें म्हणण्यास हरकत नाही. सबब, बँकांचे भागीदार, ठेवीदार, डायरेक्टर, गिन्हादक, व्यवस्थापक आणि नोकर यांनीं विशेषतः हें पुस्तक अवश्य वाचावें.

दुसऱ्या आवृत्तीत आवश्यक त्या नवीन माहितीची भर घालणारी अनेक प्रकरणे समाविष्ट केलीं असून रिझर्व्हे बँकेनें सुचविलेल्या कायद्याच्या मसुद्याचें विवेचनहि त्यांत आलेलें आहे.

किंमत १ रु. ८ आ. टपालखर्च वेगळा.

पुस्तकें मागविण्याचा पत्ता:—(१) व्यवस्थापक, अर्थ ग्रन्थमाला, पुणें ४.

(२) को-ऑपरेटिव्ह बुक डेपो, ९ बेक हाउस लेन, फोर्ट, मुंबई.

रिसबूड ब्रदर्स, टेलर्स

वक्तशीरपणा व फिटिंग ह्याची गॅरंटी

Prop. M. V. Risbud, B. A.

सदाशिव पेठ हौदानजीक, पुणें २.

महिलांचे भरतकाम व विणकामाच्या सामानाचें दुकान

एम्ब्रॉयडरी मार्ट

६१६ शनवार पेठ, पुणें २.

हें पत्र पुणें, पेठ मांजुर्डा घ. नं. ११५११ आर्थभूषण छापसान्यात रा. विठ्ठल हरि बर्वे, यांनीं छापिलें व रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए., यांनीं ‘दुर्गाधिवार,’ मांजुर्डा, घ. नं. १२४११३, पुणें शहर, येथें प्रसिद्ध केलें.